

İNGİLİZ İŞÇİ PARTİSİ TARAFINDAN UYGULANAN MİLLETVEKİLİ ADAY TESPİT YÖNTEMİ ÜZERİNE BİR HUKUKİ DEĞERLENDİRME*

(A LEGAL EVALUATION OF THE MP CANDIDATE SELECTION METHOD
APPLIED BY THE LABOUR PARTY OF THE UK)

Tevfik Sönmez Küçük*

ÖZ

Milletvekili aday tespit yönteminin demokratik olması, parti içi demokrasi ilkesinin en önemli göstergelerinden biridir. İşte, bu çalışmada da, İngiliz İşçi Partisi tarafından tercih edilen milletvekili aday belirleme yöntemi parti içi demokrasi ilkesi çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu çerçevede, çalışma kapsamında öncelikle model olarak neden İngiliz İşçi Partisi'nin seçildiği sorusu cevaplandırılacak, daha sonra, İşçi Partisi Tüzüğü'nde milletvekili adaylarının tespit edilme usulüne ilişkin yer alan kurallar açıklanacaktır. Çalışmanın son kısmında ise, söz konusu hükümlerin, parti içi demokrasi ilkesini ne yönde etkilediği uygulamadan da örneklere yer verilerek eleştirel bir bakış açısıyla ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: İngiliz İşçi Partisi, Milletvekili Aday Tespit Yöntemi, Parti İçi Demokrasi.

ABSTRACT

One of the most important indicators of the intra-party democracy principle is being respectful to democracy in the election of candidates to stand for election as MPs. In this study, the MP candidacy election

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale, 25.04.2016 tarihinde Editörler Kurulu'na ulaşılmış olup, 18.05.2016 tarihinde birinci hakem; 25.5.2016 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

* Yard. Doç. Dr., Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

method of the Labour Party of the UK will be analysed pursuant to intra-party democracy principle. In this context, within the scope of this study, firstly the reason for choosing the Labour Party of the UK as a case study will be explained. Secondly, the principles regarding the MP candidate election method in the Labour Party bylaw will be defined. In the last part of this study, how the intra-party democracy principle is affected by these principles will be discussed giving wide coverage to exemplary de facto implementation in a critical perspective.

Keywords: *Labour Party Of UK, MP Candidate Selection System, Intra-Party Democracy.*

I. Giriş

Milletvekili olmayı isteyen ve temsilci olmanın gerektirdiği hukuki şartları bünyesinde barındırıp, seçmenlerin onayına sunulan kişiye “aday” adı verilir¹. Diğer bir anlatım ile adaylık, seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından kimlerin seçmenlerin onayına sunulacağını tespit edilmesi anlamına gelir². Seçimlerde adaylık iki farklı yolla gerçekleşir: Bunlardan ilki, bir parti örgütünün çatısı altında faaliyette bulunmaksızın kendi görüşlerine, şahsi niteliklerine ve maddi olanaklarına dayanarak seçimlere katılanlardır ki, bu kişiler, “bağımsız aday” olarak nitelendirilir. Seçimlere bir partinin bünyesi altında katılıp, partinin desteği ile seçimlerde yarışan kişilerin adaylığını anlatmak için kullanılan kavram ise “parti adaylığı”dır. Görüldüğü gibi, milletvekili adaylığının partiler vasıtası ile gerçekleşmesi şart değildir. Milletvekili aday olmak isteyen bir kişi, anayasal düzeyde teminat altına alınan seçilme hakkını kullanarak da aday olabilir³.

Ne var ki, günümüz siyasal rejimlerinin partiler demokrasisi olması ve partilerin demokratik rejimin hâkim aktörleri olarak rejimin işleyi-

¹ Oya Araslı, Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 41.

² Faruk Bilir, Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi, Yetkin Yay., Ankara, 2007, s. 21.

³ Tevfik Sönmez Küçük, Parti İçi Demokrasi, XII Levha Yay., 1. Baskı, İstanbul, Nisan 2015, s. 200.

şini kontrolü altında tutmaları, bağımsız adayların seçimleri kazanma imkânını hukuken olmasa dahi, fiilen elinden almakta ve bireysel aday olma özgürlüğünü uygulamada çoğunlukla etkisiz kılmaktadır⁴. Gerçekten, örneğin İngiltere’de belli bir miktar para⁵ yatırmak kaydıyla herkes Avam Kamarasına aday olabilir, fakat parti desteğini arkasına almayan bir adayın seçilme şansı yok denecek kadar azdır⁶. Bu açıklamalar ekseninde parti adaylığının bağımsız aday olmanın karşısında seçimlerin kazanılması bakımından önemli bir avantaj sağladığı savunulabilir. Elbette, seçim çevrelerinin küçük olduğu bölgelerde seçmenlerle milletvekili adayları arasındaki ilişki daha fazla gelişeceği için seçimlerin kazanılmasında, adayların kişisel nitelikleri önem kazanır. Fakat bu durumda bile, parti örgütünün desteği olmaksızın seçimlerin kazanılması güçtür. Zira aksi halde milletvekili adaylarının yarıştıkları seçim çevrelerinin nispeten küçük olduğu dar bölge seçim sisteminin tercih edildiği İngiltere’de, bağımsız adayların seçimleri kazanamama nedeni açıklanamazdı⁷.

Bu açıklamalar göstermektedir ki, yurttaşlar aday olma özgürlüklerini, fiilen partiler vasıtası ile kullanmak eğilimindedir. Hal böyle olunca, milletvekili adaylarının partiler tarafından nasıl tespit edildiği önemli bir konu haline gelir. Öyle ki, Amerikan siyaset bilimcisi **Schattschneider**, aday gösterme yönteminin özelliğinin partilerin de niteliğini belirleyeceğini, milletvekili adaylarını belirleme yetkisi kimdeyse, partinin gerçek sahibinin de o olacağını belirtmiştir⁸. Bu çalışmada, İngiliz siyasetine yön veren en köklü partilerden biri konumunda olan İngiliz İşçi Partisi tarafından uygulanan milletvekili aday belirleme yöntemi parti içi demokrasi ilkesi doğrultusunda değerlendirilecektir. Bu çerçevede ça-

⁴ Ekrem Ali Akartürk, *Parlamentar Rejim Uygulamaları ve Parti Sistemleri (Parlamentar Hükümet Yapıları ve Parti Sistemleri Üzerine Bir Deneme)*, Yeditepe Üniversitesi Yay., İstanbul, 2010, s. 109.

⁵ Bu miktar 150 Sterlin olup, seçim bölgesinde kullanılan geçerli oyların 1/8’inin alınması halinde iade edilir. Leon D. Epstein, *Political Parties in Western Democracies*, Transaction Pub., New Brunswick–London, 2000, s. 215.

⁶ Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, (Çeviren Ergun Özbudun), Bilgi Yay., 4. Baskı, Ankara, Ekim 1993, s. 456.

⁷ İngiltere’de 1951’den günümüze kadar yapılan seçimlerde milletvekili olarak seçilen bağımsız aday sayısı sadece beştir. https://en.wikipedia.org/wiki/Independent_politician#House_of_Commons, Çevrimiçi: 10 Mayıs 2016.

⁸ Elmer E. Schattschneider, *Party Government*, Greenwood Press Publishers, Westport–Connecticut, 1977, s. 64.

alışma kapsamında evvela inceleme konusu olarak neden İngiliz İşçi Partisi'nin esas alındığı açıklanacak, daha sonra Parti Tüzüğü'nde milletvekili adaylarının belirlenme yöntemine ilişkin hükümler ele alınarak, bunların parti içi demokrasi ilkesini nasıl etkilediği ortaya konacaktır.

II. Model Olarak İngiliz İşçi Partisi'nin Esas Alınmasının Nedenleri

Milletvekili adaylarını belirleme yöntemi ile ilgili olarak İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü'nü mercek altına almadan önce incelenecek parti modeli olarak neden İngiliz İşçi Partisi'nin seçildiği sorusunun cevaplandırılması gerekir. Bu konuda birçok farklı neden öne sürmek mümkündür. Bir kere, İngiliz İşçi Partisi, bir asrı aşkın bir süredir siyasi faaliyetlerini yürüten ve karşılaştırmalı hukukta bu yapısı ile kendine has bir konuma sahip olan bir siyasi örgüttür⁹. Bu nedenle, İngiliz İşçi Partisi'nin milletvekili adaylarını tespit ederken kullandığı yöntemin incelenmesi diğer partiler açısından da önemli bir örnek teşkil edecektir. Ayrıca, İngiliz İşçi Partisi'nin bu köklü yapısının yanı sıra, diğer partilerden farklı olarak sahip olduğu belirli özellikleri, aday tespit usulü ile ilgili olarak İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü'nde yer alan düzenlemelerin ayrı bir çalışma yapılarak tahlil edilmesini zorunlu kılar. Bu doğrultuda öne sürülebilecek ilk nitelik, diğer partilere kıyasla, İşçi Partisi'nin üyelik yapısının önemli ölçüde farklı olmasıdır. Şöyle ki, İşçi Partisi, ortak bir seçim örgütü kurmak amacıyla bir araya gelmiş olan sendikalardan, kooperatiflerden ve yardım derneklerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, parti örgütünün oluşum aşamasının ilk yıllarında İşçi Partisi, bireysel üyelere kapısını kapamıştır. 1900'lü yılların başında İşçi Partisi'ne üye olmanın ilk koşulu söz konusu örgütlerin üyesi olmaya bağlıydı. Öğretide **Duverger** tarafından bu yapısı nedeniyle “dolaylı parti” olarak nitelendirilen İşçi Partisi, bireysel üyelere kapısını ancak 1918 Tüzük Reformu sonucunda açabilmiştir¹⁰. Böylece, bu Tüzük değişikliğinden beri İşçi Partisi hem bireysel hem de İşçi Partisi'ne bağlılığını açıklamış örgüt üyelerinden meydana gelir. Ne var ki, bu noktada bir hususun altı

⁹ İngiliz İşçi Partisi'nin kuruluş süreci ile ilgili bkz. M. Tuncer Karamustafaoğlu, “İngiliz İşçi Partisi”, AÜHFD, C. 18, S. 1–4, s. 229 vd.; ayrıca bkz. Mümtaz Soysal, “İngiliz İşçi Partisi”, AÜSBFD, C. 12, S. 1, s. 74 vd.

¹⁰ Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, s. 41–42.

önemle çizilmelidir: Bağlı örgütlerin üyeleri, sadece siyasal aidatlarını ödemeleri durumunda İşçi Partisi'nin üyesi olarak kabul edilir¹¹, yoksa başlı başına bağlı örgütlere üye olmak kişinin aynı zamanda İşçi Partisi'nin üyesi olması sonucunu doğurmamaktadır¹².

Görüldüğü gibi, diğer partilerle kıyaslandığında, İşçi Partisi'nin üyelik sistemi oldukça karmaşık bir yapı sergilemektedir. Benzer yönde, İşçi Partisi'nin başka ülkelerde faaliyet gösteren partilerden farklı biçimde üyelerine ve üyelik aidatına verdiği özel önem de karşılaştırmalı hukukta İşçi Partisi'ni ayrı bir yere konumlandırmaktadır. Gerçekten, bağlı örgütler aracılığıyla toplanan aidatlar İşçi Partisi'ne önemli bir üstünlük sağlar. Gerçi, İşçi Partisi Tüzüğü'nde yapılan değişiklik sonucunda bağlı örgütlerin üyeleri asgari düzeyde senelik belirli bir miktar üyelik aidatı ödeyerek Parti'ye doğrudan doğruya üye olabilir¹³. Ancak, İşçi Partisi'ne bağlılığını açıklayan örgütlerin üye sayısının Parti'ye doğrudan doğruya üye olanların sayısı ile mukayese edildiğinde çok daha fazla olduğu dikkate alınır, bağlı örgüt üyeliğinden bireysel üyeliğe geçişin zaman alacağı savunulabilir. Parti bütçesi içerisinde üyelik aidatlarının önemli bir rol oynamasının diğer bir nedenini, İşçi Partisi'nin bir kitle partisi olması oluşturur. Özellikle işçi kitlelerini temsil eden bu partiler, muhafazakâr ve liberal partiler gibi sermaye çevrelerinin desteğine sahip olmadığından giderlerini karşılayabilmek için üyelik aidatlarını düzenli bir biçimde toplama yoluna yönelmekteydi¹⁴. Kadro partisi özelliği gösteren partiler de kapılarını üyelere açtığından günümüzde artık kitle ve kadro par-

¹¹ Sevgi Korkut, İngiltere, Fransa ve Almanya'da Siyasal Partilerin Örgütsel Yapıları, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Ankara, Ocak 1992, s. 9.

¹² İngiliz İşçi Partisi'nde 2010 yılından bu yana üyeler dışında partili taraftarlar da Partiye kaydolabilmektedir. Bu taraftarlar üyelere nazaran daha az aidat ödemekte ve belirli seçimlerde oy kullanabilmektedir. Bu bağlamda partili taraftarlar, parti genel başkanının, genel başkan yardımcısının ve Londra Belediye Başkan adaylarının belirlenmesinde söz sahibidir. Milletvekili adaylarının tespitinde kendilerine oy hakkı tanınmaz. Richard Keen, Membership of UK Political Parties, file:///C:/Users/Owner/Downloads/SN05125.pdf, Çevrimiçi: 10 Mayıs 2016, s. 11-12.

¹³ Bkz. Labour Party Rule Book, <http://labourlist.org/wp-content/uploads/2013/04/Rule-Book-2013.pdf>, Çevrimiçi: 10 Mayıs 2016, s. 10-11.

¹⁴ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yay., 33. Basım, İstanbul, Nisan 2013, s. 186.

tilerinin arasında önemli bir fark kalmasa da¹⁵, diğer partilere göre İngiliz İşçi Partisi'nin üye sayısının daha fazla olduğu ve üyelik aidatları ile finanse edilme usulünü hâlâ devam ettirme eğiliminde olduğu belirtilmelidir¹⁶.

Kısacası, İngiliz İşçi Partisi'nin, geçmişi XIX. yüzyıla kadar dayanan köklü ve kurumsal yapısı, bireysel üyelik sisteminin dışında Partiye bağlı örgütlerin üyelerinin de siyasi aidatlarını ödemeleri durumunda parti üyesi olarak kabul edilmesi ve gelir kaynaklarının arasında üyelere düzenli olarak toplanan üyelik aidatlarının kilit bir rol oynaması, bu Parti'yi başka ülkelerde faaliyet gösteren partiler açısından önemli bir örgütlenme modeli haline getirmektedir. İşte, bu gerekçelerle, İngiliz İşçi Partisi tarafından uygulanan aday tespit yöntemi inceleme konusu olarak seçilmiştir. Kaldı ki, bu tür bir incelemenin, Türk siyasi partiler hukukuna da olumlu katkıda bulunacağı savunulabilir. Çünkü Türk hukuk öğretisinde İngiliz İşçi Parti Tüzüğü'nde öngörülen milletvekili aday tespit yöntemini parti içi demokrasi ekseninde inceleyen doğrudan bir çalışma bulunmadığı gibi, Parti Tüzüğü zaman içerisinde değiştirildiğinden, bu konu ile ilgili çalışmaların gerçekleştirilen değişiklikler çerçevesinde güncellenmesi zorunludur.

III. İngiliz İşçi Partisi Tarafından Uygulanan Milletvekili Aday Belirleme Yöntemi

İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü uyarınca milletvekili adayı olabilmek için aday adayları tarafından ya üyelik aidatları seçimden evvel eksiksiz olarak ödenmeli ve parti üyeleri, en az on iki aydır İşçi Partisi'nin üyesi

¹⁵ Ergun Özbudun, "M. Duverger'in <<Siyasi Partileri>> ve Siyasal Partilerin İncelenmesinde Bazı Metodolojik Problemler", AÜHFD, C. 21, S. 1-4, s. 40.

¹⁶ Nitekim istatistiksel bilgiler de bu görüşü destekler niteliktedir. 2015 itibariyle İngiliz İşçi Partisi'nin üye sayısı 270.000 olarak açıklanmışken, Muhafazakâr Parti açısından bu sayı 149.800, Liberal Demokrat Parti için 61.000 civarındadır. Üyelik aidatının parti bütçeleri içerisindeki oranı şu şekildedir: İşçi Partisi bütçesinin %14'ünü, Muhafazakâr Parti ile Liberal Demokrat Parti bütçelerinin ise %2'sini üyelik aidatları oluşturur. Kaldı ki, sadece oran olarak değil ve ayrıca miktar olarak da üyelik aidatı bakımından en fazla pay İngiliz İşçi Partisi'nindir. 2014 verilerine göre İngiliz İşçi Partisi, 5.97 milyon Sterlin, Liberal Demokrat Parti, 770.000 Sterlin, Muhafazakâr Parti ise sadece 760.000 Sterlin üyelik aidatı toplamıştır. Richard Keen, Membership of UK Political Parties, 3, 13.

olmalı ya da İşçi Partisi'ne bağlılığını açıklamış “bağlı örgüt” olarak kabul edilen kuruluşların siyasi aidatlarını ödeyen üyesi olmak gerekir¹⁷. Bu şartları yerine getiren her üyenin kural olarak milletvekili aday belirleme sürecine katılma hakkı vardır. İşçi Partisi Tüzüğü'nün hükümleri incelendiğinde, şayet mevcut milletvekili, yeniden aday olmak istiyorsa, onun, diğer adaylar karşısında ciddi bir avantaja sahip olduğu görülür. Şöyle ki, bir seçim çevresi örgütü parlamentoda bir milletvekili ile temsil edilmekteyse ve bu milletvekili, parti içi seçimlerde tekrar aday olursa, evvela İşçi Partisi'nin mahallî düzeyde faaliyet gösteren örgütleri ile bağlı örgütlerin katılımları sonucunda bir güven oylaması (trigger ballot) gerçekleştirilir. Bu güven oylamasında kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu alan milletvekilinin adaylığının kabul edilerek kesinleşebilmesi, ancak adaylık talebinin, İşçi Partisi Ulusal Yürütme Komitesi¹⁸ tarafından onaylanmasına bağlıdır¹⁹.

Ne var ki, İşçi Partisi Ulusal Yürütme Komitesi, milletvekilinin adaylığını onaylamazsa ya da seçim çevresi örgütü, parlamentoda temsil edilmiyorsa veya hâlihazırda görevde bulunan milletvekili mahallî düzeyde gerçekleştirilen güven oylamasında yeterli sayıda üyenin desteğini alamazsa ya da milletvekili aday olmayacağını önceden açıklarsa, bütün üyelerin katıldığı yeni bir seçim yapılır. Güven oylamasını kazanamayan milletvekili, adayların belirlendiği ikinci seçim sürecine de isterse katı-

¹⁷ Labour Party Rule Book, s. 22.

¹⁸ İşçi Partisi Tüzüğü'ne göre, Ulusal Yürütme Komitesi (National Executive Committee), İşçi Partisi Kongresi'nin talimat ve denetimine tabi olan bir idari organdır. Bu Komite'nin esas olarak iki temel görevi bulunmaktadır: İşçi Partisi'nin Parlamento Örgütü dışında kalan her türlü örgüt kademesindeki siyasi çalışmalarını denetlemek ve kendi faaliyetleri ile ilgili Kongre'ye rapor sunarak, siyasi şartların gerektirdiği program, ilke ve Parti siyaseti değişiklikleri hakkında yine Yıllık Kongreye teklif ve beyanlarda bulunmak. Bkz. Tuncer Karamustafaoğlu, “İngiliz İşçi Partisi”, s. 245–246. İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü'ne göre, İngiliz İşçi Partisi Ulusal Yürütme Komitesi 33 kişiden oluşan bir merkez organdır. Ulusal Yürütme Komitesinin 8'i tabii üyedir. Bunlar: Genel başkan, Genel Başkan Yardımcısı, İşçi Partisi Avrupa Parlamentosu Lideri, Sayman, Kabinenin belirlediği üç Bakan ile İşçi Partisi Gençlik Örgütünün seçtiği bir kişidir. Geriye kalan 25 kişi farklı kademelerde seçilir. Ulusal Yürütme Komitesi seçimlerinde diğer parti içi seçimlerde olduğu gibi cinsiyet kotası (% 50) uygulanır. Labour Party Rule Book, s. 5, 18.

¹⁹ Labour Party Rule Book, s. 24.

labilir²⁰. Bu hükümler ekseninde yukarıda ifade edildiği gibi, mevcut milletvekillerinin diğer milletvekili aday adaylarına kıyasla daha avantajlı oldukları söylenebilir. Diğer aday adaylarından farklı bir şekilde milletvekillerine güven oylaması hakkının tanınması ve oylamayı kaybedenlere aday olma hakkının Parti Tüzüğü aracılığı ile yeniden verilmesi bu durumun başlı başına bir göstergesidir.

Hâlihazırda İşçi Partisi milletvekili olan kişilerin güven oylamasını kazanamaması veya kazanmakla birlikte, Ulusal Yürütme Komitesi'nin, bu kişilerin adaylığını onaylamaması ya da milletvekilinin tekrar aday olmaması veya seçim çevresinde İşçi Partisi'nin milletvekilinin bulunmaması nedeniyle yapılacak olan seçimlerde milletvekili aday adayları esas itibarıyla Ulusal Yürütme Komitesi, seçim çevresi örgütünün yönetim kurulu, o seçim çevresindeki mahallî parti komiteleri veya İşçi Partisi'ne bağlılığını açıklamış örgütler tarafından teklif edilebilir²¹. Fakat Ulusal Yürütme Komitesi dışında başka bir örgüt tarafından milletvekili adayı gösteriliyorsa ve bu aday adayının ismi, Ulusal Yürütme Komitesi'nin hazırlamış olduğu milletvekili aday listesinde yer almıyorsa, yerel düzeyde gerçekleştirilen seçimleri kazanan kişi, Ulusal Yürütme Komitesi'nin kararı ile milletvekili adayı olabilir²². Diğer bir anlatımla İşçi Partisi Tüzüğü'ne göre, bu durumda, milletvekili aday adayının Ulusal Yürütme Komitesi'nce onaylanması zorunludur. Ulusal Yürütme Komitesi'nin onaylamadığı fakat yerel düzeyde yapılan seçimleri kazanan üyeler, milletvekili adayı sıfatını kazanamaz. Zira İşçi Partisi Tüzüğü uyarınca milletvekili adaylığı süreci Ulusal Yürütme Komitesi tarafından onaylanmadığı müddetçe kesinleşmez²³.

²⁰ Ibid. Bir sonraki seçimlerde milletvekili aday olmak isteyen Liberal Demokrat Partili milletvekili de, yerel örgüt kongresinde kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu almalıdır. Colin Turpin/Adam Tomkins, *British Government and the Constitution*, Cambridge University Press, Sixth Edition, Cambridge, September 2007, s. 541.

²¹ Justin Fisher, *British Political Parties*, Prentice Hall Europe Publication, London, 1996, s. s. 73.

²² Bu konuda bkz. Sefakor Ashiagbor, *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives: Selecting Candidates for Legislative Office*, National Democratic Institute, Washington, 2008, s. 53.

²³ Leon D. Epstein, *Political Parties in Western Democracies*, s. 217; Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s. 105; Oya Araslı, *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı*, s. 74; Colin Turpin/Adam Tomkins, *British Government and the Constitution*, s. 540. Benzer bir onay süreci, Muhafazakâr Par-

İşçi Partisi Tüzüğü'ne göre, milletvekili aday adaylarını seçme yetkisine sahip olanlar, İşçi Partisi'ne doğrudan doğruya üye olan kişilerdir. Eylül 1993'de yapılan Brighton Kongresi sonucunda Parti Tüzüğü değiştirilerek milletvekili adaylarının tespiti ile ilgili olarak İşçi Partisi'ne bağlılığını açıklamış olan örgütlerin etkisi bu aşamada ortadan kaldırılmıştır²⁴. Bu değişiklik ile birlikte diğer İngiliz partilerinde de olduğu gibi, milletvekili adaylarının belirlenmesi konusunda dikkate alınacak tek kıstas, İşçi Partisi'ne doğrudan doğruya üye olanların kullandıkları oylar halini almıştır²⁵. Bu çerçevede, iki hususun altı önemle çizilmelidir. Bir kere, Tüzük değişikliği ile İşçi Partisi'ne bağlılığını açıklayan örgütler, parti içi karar ve seçim sürecinden tamamen dışlanmamıştır. Gerçekten, Tüzük değişikliğine rağmen, İşçi Partisi liderinin seçimi başta olmak üzere Parti'nin diğer organlarının tayin edildiği aşamada bağlı örgütlerin üyeleri hâlâ önemli bir rol oynamaktadır²⁶. Kaldı ki, bağlı örgütlerin milletvekili adaylarının belirlenmesi işleminde bütünüyle etkisiz oldukları da söylenemez. Mevcut milletvekillerinin tekrar aday olması durumunda yapılacak güven oylamasında İşçi Partisi'ne bağlılığını açıklamış örgüt temsilcilerinin temsil ettikleri sivil toplum örgütünün üye sayısı oranında blok oy hakkına sahip olması bu noktada verilebilecek en önemli örneklerden biridir²⁷.

ti'de de bulunmaktadır. Milletvekili aday adaylarının parti merkez organları tarafından onaylanmadığı, yani milletvekili adaylığı sürecinin üyelerin oyları ile kesinleştiği tek parti Liberal Demokrat Parti'dir. Bkz. İpek Eren Vural, "Siyasal İstikrarın Parlamento Kökenleri: İngiltere Örneği Üzerine Bir Derleme", in İhsan Kamalak (Der), (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Kalkedon Yay., İstanbul, Ocak 2014, s. 65.

²⁴ Cem Eroğul, Çağdaş Devlet Düzenleri: İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya, İmaj Yay., Gözden Geçirilmiş 8. Bası, Ankara, Ekim 2012, s. 72.

²⁵ Bu konuda bkz. Labour Party Rule Book, s. 24.

²⁶ İngiliz İşçi Partisi liderinin seçilme yöntemine ilişkin olarak bkz. Tevfik Sönmez Küçük, "İngiliz Siyasi Partiler Hukukunda Siyasi Parti Liderlerinin Seçim Usullerine İlişkin Notlar", in Bertil Emrah Oder (Ed.), Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar, XII Levha Yay., 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2013, s. 413–417.

²⁷ Milletvekili adaylarının belirlenmesi amacıyla önceden tek oylama yapılmaktaydı. Bu oylamada, hem İşçi Partisi'ne doğrudan doğruya üye olanlar hem de bağlı örgütlerin temsilcileri temsil ettikleri örgütlerin üye sayısı nispetinde blok oy hakkına sahipti. Bu oylamada bağlı örgütlerin temsilcilerinin kullandıkları oylar seçim sonuçlarını % 40 oranında etkilemekteyken, bireysel üyelerin oyları bakımından bu oran % 60'dı. Ancak, yukarıda ifade edildiği gibi, bu hüküm, 1993'teki Tüzük değişikliği ile kaldırılmıştır. Justin Fisher, "Political Parties: Organisational Change and Intra-Party

Kısacası, İşçi Partisi milletvekili adaylarının, esas itibarıyla Parti'ye doğrudan doğruya üye olan kişiler tarafından posta yoluyla kullanılan oylarla belirlendiği, bağlı örgütlerin temsilcilerinin ise yalnızca mevcut milletvekillerinin aday olması ihtimalinde yapılan güven oylamasında oy kullanabilecekleri ifade edilmelidir. Ayrıca, İşçi Partisi'ne doğrudan üye olanlar, Parti ile üyelik ilişkisi kurar kurmaz oy hakkını elde edemezler. İşçi Partisi Tüzüğü'ne göre, parti içi seçimlerden altı ay önce İşçi Partisi'ne üye olanlar, milletvekili adaylarının belirlenmesi için oy kullanabilirler²⁸. Her üyenin sadece bir oy hakkının bulunduğu bu seçimde seçim çevresi örgütüne kayıtlı olan üyelerin salt çoğunluğuna ulaşmaya dek oylama devam etmekte ve bu şekilde milletvekili adayları belirlenmektedir²⁹. Diğer bir ifade ile İşçi Partisi Tüzüğü gereğince, burada "eleme yöntemi (eliminating ballot)" uygulanmaktadır. Bu seçim yöntemi şu şekilde işler: Şayet, milletvekili aday adaylarından biri, oylarından yarısından fazlasına ulaşırsa, aday, o seçim çevresinde partinin milletvekili adayı olarak seçilmiş olur. Bu sayıya hiçbir aday adayının ulaşamaması halinde süreç tekrarlanır. Ancak, ikinci oylamaya, ilk turda en düşük oy alan milletvekili aday adayı artık katılamaz. İkinci turda da aynı şekilde % 50 oy oranından fazlasına ulaşamazsa, üçüncü tura geçilir. Üçüncü oylamaya da, ikinci oylamadaki gibi, önceki turda en az oy alan aday adayı katılamaz. Böylelikle, % 50,01 oy oranına ulaşamadığı müddetçe her turda bir aday adayı elenir. Hiçbir aday adayı % 50 oy oranının yukarısına ulaşamazsa, eleme yöntemi sonucunda en son oylamaya iki aday adayı kalır. Son oylamaya iki aday adayı kaldığında, artık aday adaylarından biri, % 50 oy oranını geçecektir. Elbette, en baştan itibaren milletvekili adaylığı için iki aday adayı yarışıyor, tek oylama yapılacaktır. Çünkü bu halde daha ilk turda milletvekili aday adaylarından biri % 50 oy oranını geçecektir.

İngiliz İşçi Partisi tarafından uygulanan milletvekili aday tespit yöntemine ilişkin olarak üzerinde durulması gereken son husus, milletvekili aday belirleme sürecinde uygulanan cinsiyet kotasına ilişkin dü-

Democracy", in Justin Fisher/David Denver/John Benyon (Eds.), *Central Debates in British Politics*, Routledge Taylor & Francis Group Publication, London–New York, 2003, s. 141.

²⁸ Labour Party Rule Book, s. 22.

²⁹ Oya Araslı, *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı*, s. 74.

zenlemelerdir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, İngiliz İşçi Partisi 1980'lerin sonlarından itibaren kadınların siyasi temsilini artırabilmek için parti içinde girişimlerde bulunmaya başlamış ve 1990 yılında yaptığı Yıllık Kongre'de kadınların parti içi organlarda en az % 40 oranında temsil edilmesine, on yıl veya üç genel seçim sonra milletvekillerinin en az yarısının kadın olmasına yönelik bir ilke kararı almıştır. Bu çerçevede, milletvekili adaylarının belirlendiği aşamada kullanılmak üzere "woman-only shortlist" olarak adlandırılan sadece kadınların yer aldığı bir seçim listesi oluşturulmasına karar verilmiştir³⁰. İngiltere, dar bölgeli çoğunluk sistemini kabul ettiğinden, yani ülke her biri tek milletvekili çıkaracak bir şekilde seçim çevrelerine bölündüğünden, listeli seçim sisteminde söz konusu olan yüzde usulü sabit cinsiyet kotası bu ülkede uygulanamaz³¹. Böylelikle, İşçi Partisi, kadınların siyasi temsilini artırmak amacıyla dar bölgeli çoğunluk sistemine uygun bir yöntem geliştirmiştir. Şöyle ki, bu usule göre ön seçimlerden evvel ön seçim bölgeleri gruplara ayrılmakta ve kadınlara ayrılan seçim bölgelerinde sadece kadınlardan oluşan ayrı bir listedeki (woman-only shortlist) aday adayları arasından milletvekili adayı belirlenmektedir³². Ne var ki, İşçi Partisi'nin uyguladığı bu yöntem de kendisinden beklenen faydayı sağlayamamış, kadın milletvekillerinin sayısını artırabilmek amacıyla bir seferliğe mahsus daha radikal bir değişiklik yapılması kararı alınmıştır. Yıllık Kongre'nin 1997 Seçimi için aldığı bu karara göre İşçi Partisi milletvekillerinin yeniden aday olmadığı bölgelerin yarısını ve milletvekili çıkacağına neredeyse kesin gözüyle bakılan bölgelerin yarısını "woman-only shortlist" kapsamında bulunan kadın aday adayları oluşturmuştur. Geriye kalan seçim bölgelerindeki adaylıklar için ise kadın ve erkek adaylar birlikte yarışmıştır³³.

³⁰ Bu konuda bkz. Ece Öztan, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık", AÜSBFD, C. 59, S. 1 Ocak-Mart 2004, s. 224; ayrıca bkz. Pippa Norris, "Recruitment", in Richard S Katz/William Crotty (Eds.), *Handbook of Party Politics*, SAGE Publications, London, 2006, s. 103.

³¹ Ece Öztan, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık", s. 224; ayrıca bkz. Tevfik Sönmez Küçük, *Parti İçi Demokrasi*, s. 253-254.

³² Ece Öztan, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık", s. 225.

³³ Pippa Norris, "Recruitment", s. 103. Bu düzenleme kadınların siyasi düzeyde temsiline önemli bir katkı yapmıştır. Gerçekten, 1993 seçimleri sonrasında "woman-only shortlist" kapsamında milletvekili seçilen kadın adayların sayısı 35'ken, bu sayı 1997'de 101'e yükselmiştir. Diğer seçim bölgelerinden seçilen kadın adaylar da dik-

IV. Parti İçi Demokrasi İlkesi Çerçevesinde Değerlendirme

İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü'nde milletvekili adaylarını tespit etme usulüne ilişkin olarak yer alan düzenlemeler incelendiğinde, parti içi demokrasi ilkesi çerçevesinde belli başlı sorunların ortaya çıktığı görülmür. Bu bağlamda, ön plana çıkan ilk husus, İşçi Partisi'ne doğrudan üye olan bir kişinin milletvekili adayı olabilmesinin İşçi Partisi'nin en az on iki aydır üyesi olmasına bağlı olmasıdır. Her ne kadar, öğretilerde bu hususta aksine görüşler³⁴ ileri sürülse de, üyelerin oy hakkını kullanmaları için getirilen süre sınırlamalarının kural olarak parti içi demokrasiye aykırı olmadığı ifade edilmelidir. Zira parti içi seçim ve oylamalarda oy hakkını belirli bir süredir parti üyesi olma şartına tabi tutmanın haklı ve makul bir amacı bulunmaktadır: Özellikle de parti içi seçimlerden önce seçimlerde diğer aday adayları karşısında sayısal üstünlük sağlamak için partiye üye olarak kaydettirilenlerin aday adaylarına sağladığı avantajı ortadan kaldırmak ve haksız rekabeti önlemek. Ancak üyelerin seçilme hakkı açısından bu türden bir süre sınırlamasına gitmenin nedeni anlaşılır değildir. Kişi, partiye üye olduktan hemen sonra parti ile belirli bir süredir üyelik bağı bulunan kişilerin oylarını alarak her makama aday olabilir. Aksi yönde yapılacak bir yorum, milletvekilliği gibi önemli bir makamı sadece partinin belirli bir süredir üyesi bulunanlara bırakmak anlamını taşır gelir ki, bu durumun, parti içi oligarşiyi teşvik edeceği ve üyelerin seçilme hakkını haklı ve makul bir neden bulunmaksızın sınırlandıracağı ileri sürülebilir³⁵. Hal böyle olunca, İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü'nde süre sınırlaması ile ilgili yer alan hükmün parti içi demokrasi ilkesine aykırı düştüğü iddia edilebilir.

kate alındığında, erkeklere oranla kadınların parlamentoda temsil edilme oranı bir önceki seçimlere göre neredeyse iki kat (% 9,2'den % 18,2'ye) artmıştır. Aileen Mcharg, "Quotas for Women! The Sex Discrimination (Election Candidates) Act 2002", *Journal of Law and Society*, Vol. 33, Nr. 1, March 2006, s. 144.

³⁴ Öğretilerde Heinz, parti içi seçimlerin genelliğini savunmaktadır. Yazara göre bir kişi partiye üye olmasıyla birlikte herhangi bir süre sınırlamasına tabi olmaksızın parti içi seçimler açısından seçme ve seçilme hakkını kazanmalıdır. Dolayısıyla, parti içi seçimlerde oy kullanmayı ve aday olmayı belirli bir süredir parti üyesi olma koşuluna bağlayan tüzük hükümleri parti içi demokrasi ilkesine aykırı düşmektedir. Ursula E. Heinz, *Organisation innerparteilicher Willensbildung*, Peter Verlag, Band 641, Frankfurt am Main–Bern–New York–Paris, 1987, s. 89–90.

³⁵ Tevfik Sönmez Küçük, *Parti İçi Demokrasi*, s. 207.

Ayrıca, milletvekillerinin yeniden milletvekili adayı olmak istemeleri halinde yapılacak olan seçimlerin de parti içi demokrasi ilkesi çerçevesinde eleştiriye açık olduğu ileri sürülebilir. Şöyle ki, yukarıda da ifade edildiği gibi, hâlihazırda İşçi Partisi milletvekili olanlar, milletvekili aday adayı olursa evvela bir güven oylaması yapılacak, ancak, söz konusu oylamaya diğer milletvekili aday adayları katılamayacaklardır. Bu tür bir seçimin ise öncelikle eşitlik ilkesine aykırı olduğu belirtilmelidir. Gerçekten, eşitlik prensibi uyarınca partinin iç düzeni ve işleyişi öyle bir yapıda olmalıdır ki, kural olarak her bir üye, kendi yetenekleri, faaliyetleri ve ikna kabiliyeti doğrultusunda parti içi kararların oluşumuna katılma ve parti içinde yükselme olanağına eşit bir şekilde sahip olmalıdır³⁶. Güven oylamasına yalnızca milletvekilleri katılabildiğinden bu durumun eşitlik ilkesine aykırı düşeceği açıktır. Ayrıca, yukarıda da işaret edildiği gibi, eğer milletvekili, bu güven oylamasında kullanılan oyların salt çoğunluğunu elde edemezse seçim yarışından elenmemekte, İşçi Partisi'ne doğrudan doğruya üye olan kişilerin katılımı ile gerçekleştirilen ikinci seçime katılarak diğer aday adaylarıyla rekabet edebilmektedir. Böylelikle, milletvekilleri diğer milletvekili aday adaylarından farklı olarak iki defa seçim mücadelesine girme olanağına kavuşmaktadır. Söz konusu kuralın parti içi seçimlerde milletvekillerine haksız bir avantaj sağladığı ve eşitlik ilkesine aykırı olduğu konusunda şüphe yoktur.

İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü tarafından kabul edilen milletvekili aday tespit usulüne ilişkin olarak yöneltilebilecek bir diğer eleştiriye, milletvekillerinin aday olması ihtimalinde yapılacak güven oylamasında bağlı örgütlerin temsilcilerine oy hakkı tanınması oluşturur. Diğer bir anlatım ile bağlı örgütlerin üyelerinin parti içi karar ve seçim süreçlerinde etkin olmasının, parti içi demokrasi ilkesini olumsuz etkilediği savunulabilir. Öğretide **Duverger** bu noktada şu hususlar üzerinde durur: Kişilerin partilere bağlılıklarını açıklayan örgütlere katılırken siyasal aidatı ödemeyi kabul ettiklerine ilişkin kabul beyanında bulunmaları ile partiye katılmak için ayrı ve bağımsız bir işlemde bulunmaları arasında önemli bir fark vardır. İkinci usul, çok büyük bir kişisel teşebbüsü ve üzerinde etraflıca düşünülmüş olan bir irade beyanını zorunlu kılar. Kolektif aidat sistemi ise parti dayanışması açısından dolaysız bir partiye üye olmak

³⁶ Bkz. Adalbert Scherff, *Der Verfassungsauftrag der innerparteilichen Demokratie im Lichte von Parteigerichtsverfahren und staatlicher Gerichtsbarkeit*, Frei Universität Berlin Verlag, Berlin, 1993, s. 23.

kadar elverişli değildir³⁷. Bu çerçevede yazara göre bir kişi tarafından ayrı bir giriş beyannamesinin imzalanması parti ile kişi arasında siyasal aidatın kabul edilmesinden daha sıkı bir bağ kuracaktır. Bu nedenle, dolaylı partilerde söz konusu olan aidat sistemi parti içi kararlara katılımı geliştirmez, bu sistemde aidat ve üyeliğin birbirinden kesin şekilde ayrıldığı ve üyelik aidatının artık parti üyeliğinin bir ölçütü ve unsuru olarak görülmediği ileri sürülebilir³⁸. Yazarın savunduğu görüşün haklı olduğu savunulabilir. Nitekim daha önce de belirtildiği gibi, bağlı örgütlerin üyelerinin tümü İşçi Partisi'nin üyesi olmaz. Bunun için örgütlere üye olan kişilerin siyasal aidatlarını ödemeleri gerekir. Siyasal aidatlarını ödemek istemeyen üyelerin, taleplerini ise ayrıca belirtmesi şarttır. Bu sistem İşçi Partisi'nin lehinedir. Çünkü aidatlarını ödeme konusunda kararsızlık yaşayan işçiler, psikolojik faktörlerin de etkisi ile siyasal aidatlarını ödememe ve Parti'ye üye olmama yönündeki taleplerini yazılı olarak açıklamaktan kaçınırlar³⁹. Böylece, işçiler partiye giriş için ayrı bir beyanname imzalamadıkları gibi çoğunlukla çevresel koşulların etkisi ile siyasal aidatlarını öderler. Bu isteksizliğin partiyle kurulan aidiyet bağına da yansıtacağı ve işçileri, parti içi karar süreçlerinden uzaklaştıracağı iddia edilebilir. Parti içi katılımın gerçekleşemediği bir siyasal ortamda parti içi faaliyetlerin kontrolü, uygulamada belirli kişi veya grupların tekeline kalır ki, bu durumun, parti içi oligarşiyi teşvik edeceği öne sürülebilir⁴⁰.

³⁷ Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, s. 121.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Esat Çam, *Devlet Sistemleri*, Der Yay., İstanbul, 2000, s. 61.

⁴⁰ Bağlı örgütlerin üyeleri ile İşçi Partisi arasındaki ilişkinin zayıf olması, kendini birçok noktada göstermektedir. Öyle ki, sendika üyeliği nedeniyle zorunlu olarak İşçi Partisi üyesi olarak kabul edilen kişilerin önemli bir çoğunluğu, parti içi karar ve seçim süreçlerine aktif olarak katılmak bir tarafa genel seçimlerde çoğu zaman İşçi Partisi'ne oy dahi vermemekte ve bu durum, İşçi Partisi bünyesinde tartışmalara yol açmaktadır. Cem Eroğul, *Çağdaş Devlet Düzenleri: İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya*, s. 72. İşçi Partisi liderinin seçiminde de bağlı örgütlerin üyelerine oy hakkı tanınmıştır. Tevfik Sönmez Küçük, "İngiliz Siyasi Partiler Hukukunda Siyasi Parti Liderlerinin Seçim Usullerine İlişkin Notlar", s. 425–426. Ne var ki, bu noktada şu görüş de savunulabilir: Dolaylı partilerde üyeler nihayetinde bir baskı grubunun üyesidir. Üyelerin baskı gruplarında elde ettiği demokratik tecrübeleri üye oldukları partilere aktarmasının, parti içi karar ve seçim süreçlerine de etki edeceği ve bu hususun parti içi demokrasi ilkesini olumlu bir biçimde etkileyeceği savunulabilir. Suavi Tun-

Ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi, İşçi Partisi Tüzüğü'ne göre milletvekili adayları üyeler tarafından posta yoluyla kullanılan oylar aracılığı ile belirlenir. Bu oylama yöntemi, karşılaştırmalı hukukta partilerin tercih ettiği bir usul olarak ortaya çıkar. Posta yoluyla kullanılan oylarla milletvekili adaylarının tespit edilmesi durumunda partilerin tüm ülke çapında örgütlenerek her bir seçim çevresinde sandık kurmasına gerek kalmayacak ve bu husus partileri bir mali külfetten kurtaracaktır. Parti içi seçimlerin gerçekleştirileceği mekânın kirası, seçimlerin güvenliğini sağlayacak personellerin giderleri ve bu giderlerin her seçim bölgesi için söz konusu olacağı düşünüldüğünde, üyelerin, adreslerine yollanan oy pusulalarını tercihlerini yaptıktan sonra geri göndermesi parti bütçesi açısından daha az maliyetli olacaktır. Ne var ki, parti içi seçimler, parti içi demokrasinin asli ögesini oluşturur. Üyelerin parti içi irade oluşumuna katılımının en tipik hali seçimlerde oy kullanmak ve aday olmaktır. Parti içi seçimlerin yapılması safhasında demokratik esasların göz ardı edilmesi, üyelerin parti içi faaliyet özgürlüğünün ortadan kaldırılması anlamına geleceği gibi, seçilenlerin de meşruiyetinin sorgulanmasına neden olur. İşte, bu noktada, posta yoluyla oylama usulünün, serbest ve gizli oy ilkelerine aykırı düştüğü savunulabilir. Şöyle ki, üyelerin, oylarını kullanırken maddi veya manevi bir baskıya maruz kalmaması gerekir. Bilindiği gibi, seçimler, adayların serbestçe rekabet ettikleri ve kendi lehine propaganda yaptıkları bir sürecin sonucunda yapılır. Seçim sürecinin büyük kısmına yayılmış olan adayların bu rekabeti ilelebet sürmez. Üyelerin oylarını kullanacakları vakit geldiğinde, adaylar arasındaki kampanya süreci sona erer ve üyeler, özgür iradeleri ile karar verebilmek için vicdanları ile baş başa bırakılır. Bu çerçevede, şayet gerekli tedbirler alınmazsa posta yoluyla oy kullanma aşamasında özellikle aday adayları tarafından üyeler üzerinde maddi veya manevi baskı kurulabilir. Ayrıca, üyelerin hangi aday adayı lehine oy verdiğinin anlaşılma ihtimali olduğundan seçimlerin gizliliği ilkesi ihlal edilmiş olur. Benzer yönde gerekçeler öğretide de ifade edilmiş ve parti içi seçimlerin posta yoluyla oy

cay, Parti İçi Demokrasi ve Türkiye, Gündoğan Yay., Ankara, 1996, s. 129. Gerçekten de, dolaylı partilerde üyeler partiye doğrudan üye olan kişiler ile kıyaslandığında daha geniş bir demokratik kültür bilincine sahip olacaktır. Zira baskı gruplarında kararların oluşumu ve seçimlerin yapılması aşamasında kazanılan deneyimlerin üyelerin demokrasi kültürünü geliştireceği açıktır. Demokratik değerleri içselleştiren üyelerin partinin iç işleyişinin demokratikleştirilmesinde diğer üyelere örnek olacağı ileri sürülebilir. Tevfik Sönmez Küçük, Parti İçi Demokrasi, s. 194.

kullanma yöntemi ile yapılması belirli noktalarda eleştirilerek bu oylama şeklinin seçim usulsüzlüklerine yol açabileceğinin altı çizilmiştir⁴¹.

İngiliz İşçi Partisi tarafından uygulanan milletvekili aday belirleme usulü ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer hususu, cinsiyet kotasının demokratik esaslara uygun olup olmadığı meselesi oluşturur. Bu konu, bir dönem İngiltere’de de tartışılmıştır. İngiliz İşçi Partili iki üye, 1997’de Mahkeme’ye başvurarak, kadın milletvekillerinin sayısını artırmak için belirli seçim bölgelerinde sadece kadın aday adayları arasından seçim yapılmasının Cinsel Ayrımcılık Kanunu’na aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bu Kanun, doğrudan doğruya milletvekili aday tespit yöntemine ilişkin bir hüküm içermese de, Mahkeme, uzman meslek sahiplerinin işe alınmasında cinsiyete dayanan ayrımcılık yapılamayacağı kuralının milletvekili adaylarının tespit edildiği süreç açısından da geçerli olduğunu kabul etmiştir⁴². İşçi Partisi, Mahkeme’nin bu kararına itiraz etmemiştir. Zira karar yalnızca başvuru konusu yapılan iki seçim bölgesi için geçerli olup, İşçi Partisi tarafından karara itiraz edilmediği müddetçe diğer seçim bölgeleri açısından hüküm ifade etmemektedir. İşçi Partisi, itiraz sonucunda aleyhine karar çıkması olasılığını dikkate alarak karara itiraz etmemeyi tercih etmiştir⁴³. Bununla birlikte, İşçi Partisi, karardan sonra kadınların temsilini arttırmaya yönelik çalışmalarını yasal düzeye taşımış ve 2002 yılında Cinsel Ayrımcılık Kanunu’nun değiştirilmesinde kilit bir rol oynayarak milletvekili aday belir-

⁴¹ Bu yönde ileri sürülen fikirler için bkz. Susan Scarrow, “Implementing Intra-Party Democracy”, in John Gould (Ed.), *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives*, National Democratic Institute For International Affairs, Washington, 2005, s. 8.

⁴² Bkz. Aileen Mcharg, “Quotas for Women! The Sex Discrimination (Election Candidates) Act 2002”, s. 144; Ece Öztan, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık”, s. 225. İşçi Partisi, Mahkeme’de yaptığı savunmada milletvekillerinin işçi değil, kamu görevlisi olduğunu belirtmiştir. Parti’ye göre, Cinsel Ayrımcılık Kanunu md. 33 çerçevesinde diğer kuruluşlardan farklı olarak partilerin örgütlenme ve işleyişine ilişkin düzenlemelerin sadece belirli bir cinsiyete yönelik olması Kanun’a aykırı kabul edilemez. Mona Lena Krook, *Quotas for Women in Politics*, Oxford University Press, New York, 2009, s. 139.

⁴³ Aileen Mcharg, “Quotas for Women! The Sex Discrimination (Election Candidates) Act 2002”, s. 144; Mona Lena Krook, *Quotas for Women in Politics*, s. 140.

leme sürecinde siyasi partiler tarafından cinsiyet kotasının uygulanmasının önünü açmıştır⁴⁴.

Görüldüğü gibi, cinsiyet kotası uygulaması, uzun bir süre İngiliz siyasi partiler hukukunun en temel gündem konularından biri olmuştur. Milletvekili adaylarının belirlendiği aşamada İngiliz İşçi Partisi tarafından uygulanan cinsiyet kotası ile ilgili düzenlemelere parti içi demokrasi ilkesi ekseninde yaklaşıldığında ise şu sonuçlara varılabilir: Belli seçim bölgelerinde sadece kadın aday adaylarının bulunduğu listeden seçim yapılarak milletvekili adaylarının belirlenmesi ilgili seçim bölgesindeki erkek üyelerin seçilme hakkını tamamen ortadan kaldıracaktır. Ayrıca, cinsiyet kotasının, üyelerin seçme hakkını da ihlal ettiği savunulabilir. Çünkü bu düzenlemenin kabul edilmesi ile birlikte üyeler diledikleri aday adayları arasından tercih yapamayacak, sadece kadın aday adayları lehine oy kullanmak durumunda kalacaklardır⁴⁵. Ancak, diğer yandan, parti içi seçimlerde milletvekili adaylarının tespit edildiği safhada uygulanan kotanın haklı ve makul bir amaca hizmet ettiği de öne sürülebilir. Çünkü cinsiyet kotası, kadın ve erkek üyeler arasında bir eşitsizlik yaratmak için değil, çeşitli nedenlerle siyasal organlarda erkeklere kıyasla daha az temsil edilen kadınların temsil edilme oranını artırmak amacıyla öngörülmüştür. Cinsiyet kotasına ilişkin düzenlemeler yapıları gereği geçici bir nitelik arz eder. Temsil edilme oranlarındaki cinsiyete dayalı farklılık giderildiği zaman haklı ve makul bir nedenin varlığından artık bahsedilemeyeceğinden bu tür kota uygulamaları da terkedilir.

İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü'nde milletvekili aday tespit yöntemi ile ilgili olarak parti içi demokrasi ilkesi çerçevesinde dikkat çeken bir diğer nokta, İşçi Partisi Ulusal Yürütme Komitesi'nin aday belirleme sürecine etkin bir biçimde müdahale etme olanağını haiz olmasıdır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi, İşçi Partisi'nde adaylık sürecinin Ulusal Yürütme Komitesi tarafından onaylanmadıkça kesinleşmemesi bu durumun başlı başına bir göstergesidir. Hiç şüphesiz, Ulusal Yürütme Komi-

⁴⁴ Ece Öztan, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık", s. 226. 2002'de yapılan kanuni değişiklik (md. 42A) siyasi partilerin milletvekili adaylarını belirlemesi safhasında kadın ve erkek milletvekilleri arasındaki sayısal adaletsizliği gidermeye yönelik yaptığı düzenlemelerin hukuka aykırı olmadığı kabul edilmiştir. Aileen Mcharg, "Quotas for Women! The Sex Discrimination (Election Candidates) Act 2002", s. 145.

⁴⁵ Ursula E. Heinz, Organisation innerparteilicher Willensbildung, s. 183.

tesit'nin milletvekili adaylarının belirlendiği aşamada sahip olduğu bu takdir yetkisi parti içi demokrasi ilkesini olumsuz şekilde etkiler. Bir kere, bu yetkilerin parti içerisinde birlik ve bütünlüğü sağladığı yönündeki görüşün mesnetsiz olduğu belirtilmelidir. Çünkü bu tür bir anlayış, üyelerin sanki parti disiplinini bozma eğiliminde olan ve bu yönde faaliyette bulunan milletvekili aday adaylarını seçmeye meyilli oldukları algısını doğurur ki, bu tür bir varsayım haklı bir gerekçeye dayanmaz. Ayrıca, bu fikrin zıt anlamından şu sonuç çıkar: Üyeler, milletvekili aday adaylarını seçerlerken yanılabilir, fakat aynı husus sınırlı sayıda kişiden oluşan parti merkez organları bakımından söz konusu olmaz. Bu görüşü kanıtlayacak somut bir bilimsel veri yoktur. Şayet, burada önem arz eden nokta, demokratik yollar ile alınan kararlara uymayan ve böylece parti disiplinine aykırı davranan kişilerin milletvekili aday olmalarına engel olmaksızın, merkez organları gibi üyeler de bu konuda gerekli hassasiyeti gösterebilir. Kaldı ki, üyelerin tespit ettiği milletvekili aday adaylarının merkez organları tarafından veto edilebilmesi, parti içi çoğunluğun almış olduğu kararların etkisini kaybetmesine yol açar ki, bu hususun çoğunluğun üstünlüğü ilkesine aykırı düşeceği ileri sürülebilir⁴⁶.

Ne var ki, bu noktada bir hususun altı çizilmelidir: Her ne kadar İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü'nde milletvekili aday tespit yöntemine ilişkin yer alan kuralların, parti içi demokrasi ilkesini olumsuz yönde etkilediği savunulabilirse de, uygulamada bu hükümlerin genellikle işlerlik kazanmadığı ifade edilmelidir. Örneğin Ulusal Yürütme Komitesi, hazırladığı milletvekili aday adayları listesinin mahallî düzeyde kabul edilmesi için çaba gösterir fakat bu yönde faaliyette bulunurken kendi aday adaylarını yerel örgütlerine dayatıyor gibi gözükmeden kaçınır⁴⁷. Öyle ki, milletvekili aday adayının Ulusal Yürütme Komitesi tarafından açıkça desteklendiğinin mahallî örgütlerce bilinmesi, çoğu zaman o milletvekili aday adayının ön seçimleri kazanma olasılığını azaltır⁴⁸. Benzer bir husus, Ulusal Yürütme Komitesi'nin veto yetkisini kullanması bakımından söz konusudur. Gerçekten, yukarıda da işaret edildiği gibi, milletvekili

⁴⁶ Tefvik Sönmez Küçük, Parti İçi Demokrasi, s. 224–225.

⁴⁷ Faruk Bilir, Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi, s. 284.

⁴⁸ R. T. McKenzie, British Political Parties: The Distribution of Power within the Conservative and Labour Parties, Praeger Publication, New York, 1964, s. 552'den aktaran Ergun Özbudun, Siyasal Partiler, s. 105.

aday tespit süreci, adayların isimleri Ulusal Yürütme Komitesi tarafından onaylanmadan kesinleşme de, uygulamada mahallî düzeyde belirlenen milletvekili adaylarını veto yetkisinin parti merkez organınca ender kullanıldığı görülür⁴⁹. Başka bir anlatım ile Ulusal Yürütme Komitesi, İşçi Partisi Tüzüğü'nün kendisine verdiği bu olağanüstü yetkiye her zaman başvurmamakta ve üyelerin tespit ettiği milletvekili adaylarını genellikle aynen onaylamaktadır. Bu noktada verilebilecek örnekleri çoğaltmak mümkündür. Mesela, milletvekillerinin yeniden milletvekili aday olmaları halinde de benzer bir durumla karşılaşılır. Milletvekilleri, İşçi Partisi Tüzüğü çerçevesinde iki kere seçim yarışına girebildiğinden diğer milletvekili aday adaylarına göre önemli bir avantaja sahiptir. Fakat bu Tüzük hükmüne rağmen milletvekilleri, çoğunlukla üst üste adaylık başvurusunda bulunmamakta ve milletvekilliği gibi etkin bir siyasal makamdan kendi iradeleri ile vazgeçmektedirler⁵⁰. Bu durumun parti içi iktidarın belli kişiler üzerinde toplanmasını önleyeceği ve parti içi demokrasi ilkesini olumlu yönde etkileyeceği açıktır.

V. Sonuç

Milletvekili adaylarının hangi yöntemlere uyularak belirlendiği, bir partinin iç düzen ve işleyişinin demokratik normlara uygunluğunu doğrudan doğruya etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkar. Nasıl ki, partiler, demokratik rejimlerin vazgeçilmez bir ögesi olarak kabul edilmekteyse, milletvekili aday belirleme usulleri de parti içi demokrasinin olmazsa olmaz bir ön koşulu olarak nitelendirilebilir⁵¹. Bu safhada üyelerin ikinci plana atılması ve aday belirleme sürecinin parti içinde etkin belirli oligarşik grupların tekeline bırakılması, üyelerin seçme ve seçilme haklarını etkisizleştireceğinden, partinin iç düzen ve işleyişinin demokratik

⁴⁹ Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, s. 105; Oya Araslı, *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı*, s. 74; Faruk Bilir, *Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi*, s. 284. Ne var ki, Fischer, son dönemde Ulusal Yürütme Komitesi'nin, bazı muhaliflerin aday olmasını önlemek için bu yetkisini kullanmak konusunda daha istekli davrandığını öne sürmektedir. Justin Fisher, *British Political Parties*, s. 74; Justin Fisher, “Political Parties: Organisational Change and Intra-Party Democracy”, s. 141.

⁵⁰ Bu konuda bkz. Sefakor Ashiagbor, *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives: Selecting Candidates for Legislative Office*, s. 51.

⁵¹ Murat Yanık, *Parti İçi Demokrasi*, Adalet Yay., 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 169–170.

olmasını önler. Ayrıca, demokratik esaslara aykırı bir şekilde belirlenen milletvekili adayları parti içi karar süreçlerinde etkinliklerini kaybeder ve bir sonraki seçimde seçilebilir bir yerden tekrar aday gösterilmek için milletvekili adaylarını tespit eden sınırlı sayıda kişiden teşekkül eden bu oligarşik gruplara itaat etme yolunu tercih edebilir. Başka bir ifade ile milletvekili aday belirleme işleminin demokratik olmaması sadece üyelerin siyasal katılım özgürlüklerini değil ve ayrıca, milletvekillerinin siyasi davranışlarını da olumsuz yönde etkiler. Kaldı ki, vatandaşlara tanınan seçilme hakkının uygulamada partiler aracılığı ile kullanılması, partilerin tercih ettikleri aday belirleme usullerini daha da önemli kılmaktadır. Zira partiler, demokratik esaslara uygun olmayan bir aday tespit yöntemine dayanarak milletvekili adaylarını belirlemekseyse, yurttaşların kayda değer bir çoğunluğu, milletvekili adayı olma olanağını fiilen kaybeder ve demokratik rejimin en temel göstergelerinden biri olarak kabul edilen seçilme hakkı kâğıt üzerinde kalır.

Bu açıklamalar çerçevesinde İngiliz İşçi Partisi Tüzüğü'nde milletvekili adaylarının tespit yöntemine ilişkin yer alan kurallar incelendiğinde belli hükümlerin parti içi demokrasi ilkesini olumsuz yönde etkilediği savunulabilir. Bu bağlamda, ön plana çıkan ilk husus, milletvekili adaylığını belirli bir süredir İşçi Partisi'nin üyesi olma şartına bağlı kılmaktır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi, seçme hakkını süre sınırına tabi tutmak, parti içi seçimlerde fason üyeliğin belirleyici olmasını önlemek konusunda haklı ve makul bir neden teşkil ederken, aynı hususun, parti üyelerinin seçilme hakkı için geçerli olmadığı söylenebilir. Ayrıca, milletvekillerinin diğer milletvekili aday adaylarından farklı olarak güven oylamasına katılma hakkına sahip olmasının eşitlik ilkesini ihlal ettiği ve temsilcilere haksız bir avantaj sağladığı belirtilmelidir. Aynı yönde, bağlı örgüt üyeliğinin de parti ile üyeler arasındaki manevi ilişkiyi zayıflattığı, bu nedenle, parti üyelerinin, parti içi karar ve seçim süreçlerine katılımını azalttığı iddia edilebilir. Bu bağlamda, posta yoluyla oy kullanma usulünün seçim usulsüzlüklerine başvurulma ihtimalini artırdığı, pozitif ayrımcılık ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gereken cinsiyet kotasının ise parti içi demokrasi ilkesine uygun olduğu savunulabilir. Nihayet, Ulusal Yürütme Komitesi'nin yerel düzeyde belirlenen milletvekili adaylarını veto etmesi, parti içi çoğunluğun aldığı kararların anlamını yitirmesine neden olur. Kaldı ki, söz konusu yetkinin, Ulusal Yürütme Komitesi tarafından etkin bir biçimde kullanılması, milletvekillerini bu Komite'ye bağlı kılabilir. Zira bu halde milletvekil-

leri, adayların tespit edildiği aşamada söz hakkının Ulusal Yürütme Komitesi'nde olduğunu bildiklerinden sırf Komite ile ters düşmemek için merkez organlarının fikirlerine ters düşen görüşlerini açıklamaktan kaçınabilir.

Her ne kadar, yukarıda belirtilen hükümlerden yola çıkarak İngiliz İşçi Partisi tarafından tercih edilen milletvekili aday belirleme usulünün parti içi demokrasi çerçevesinde eleştirilmesi mümkünse de, bu kuralların uygulamasının genellikle aksi yönde olduğu ifade edilmelidir. Gerçekten, Ulusal Yürütme Komitesi ve milletvekilleri, Parti Tüzüğü aracılığı ile kendilerine tanınan yetkileri uygulamada esas itibariyle kullanmamakta ve iktidarlarını kendi iradeleri sınırlandırma yoluna gitmektedir. Ulusal Yürütme Komitesi'nin üyelerin seçtiği milletvekili adaylarını çoğu zaman aynen onaylaması ya da milletvekillerinin üst üste adaylık başvurusunda bulunmayarak milletvekilliği gibi etkin bir siyasi makamdan kendi isteği sonucunda vazgeçmesi bu hususun başlı başına bir göstergesidir. Kaldı ki, özellikle de Ulusal Yürütme Komitesi'nin, yetkilerini bu şekilde sınırlandırması bir zorunluluk olarak ortaya çıkar. Zira parti merkez organının, aday tespit sürecine bazı aday adaylarının lehine müdahale ettiğinin mahallî örgütler tarafından bilinmesi uygulamada milletvekili aday adaylarının seçilme şansını azaltmaktadır. Bu nedenle, Ulusal Yürütme Komitesi, kendi desteklediği milletvekili aday adayını mahallî teşkilatlara dayatıyor gibi gözükmekten özellikle kaçınır. Kısacası, parti içerisinde belirli grupların etkin olması sonucuna yol açabilecek Tüzük hükümlerinin İngiliz İşçi Partisi'nin ve İngiliz toplumunun kendine has yapısı nedeniyle parti içi demokrasi ilkesine aykırı düşmediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

AKARTÜRK Ekrem Ali, *Parlamentar Rejim Uygulamaları ve Parti Sistemleri (Parlamentar Hükümet Yapıları ve Parti Sistemleri Üzerine Bir Deneme)*, Yeditepe Üniversitesi Yay., İstanbul, 2010.

ARASLI Oya, *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

ASHIAGBOR Sefakor, *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives: Selecting Candidates for Legislative Office*, National Democratic Institute, Washington, 2008.

BİLİR Faruk, *Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi*, Yetkin Yay., Ankara, 2007.

ÇAM Esat, *Devlet Sistemleri*, Der Yay., İstanbul, 2000.

DUVERGER Maurice, *Siyasi Partiler*, (Çeviren Ergun Özbudun), Bilgi Yay., 4. Baskı, Ankara, Ekim 1993.

EPSTEIN Leon D., *Political Parties in Western Democracies*, Transaction Pub., New Brunswick–London, 2000.

EREN VURAL İpek, “Siyasal İstikrarın Parlamenter Kökenleri: İngiltere Örneği Üzerine Bir Derleme”, in İhsan Kamalak (Der), (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Kalkedon Yay., İstanbul, Ocak 2014, s. 41–75.

EROĞUL Cem, *Çağdaş Devlet Düzenleri: İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya*, İmaj Yay., Gözden Geçirilmiş 8. Bası, Ankara, Ekim 2012.

FISHER Justin, *British Political Parties*, Prentice Hall Europe Publication, London, 1996.

FISHER Justin, “Political Parties: Organisational Change and Intra-Party Democracy”, in Justin Fisher/David Denver/John Benyon (Eds.), *Central Debates in British Politics*, Routledge Taylor & Francis Group Publication, London–New York, 2003, s. 137–154.

HEINZ Ursula E., *Organisation innerparteilicher Willensbildung*, Peter Verlag, Band 641, Frankfurt am Main–Bern–New York–Paris, 1987.

https://en.wikipedia.org/wiki/Independent_politician#House_of_Commons, Çevrimiçi: 10 Mayıs 2016.

KEEN Richard, *Membership of UK Political Parties*, file:///C:/Users/Owner/Downloads/SN05125.pdf, Çevrimiçi: 10 Mayıs 2016.

KAPANİ Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yay., 33. Basım, İstanbul, Nisan 2013.

KARAMUSTAFAOĞLU M. Tuncer, “İngiliz İşçi Partisi”, *AÜHFD*, C. 18, S. 1–4, s. 223–258.

KORKUT Sevgi, *İngiltere, Fransa ve Almanya’da Siyasi Partilerin Örgütsel Yapıları*, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Ankara, Ocak 1992.

KÜÇÜK Tevfik Sönmez, “İngiliz Siyasi Partiler Hukukunda Siyasi Parti Liderlerinin Seçim Usullerine İlişkin Notlar”, in Bertil Emrah Oder (Ed.), *Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar*, XII Levha Yay., 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2013, s. 407–435.

KÜÇÜK Tevfik Sönmez, *Parti İçi Demokrasi*, XII Levha Yay., 1. Baskı, İstanbul, Nisan 2015.

KROOK Mona Lena, *Quotas for Women in Politics*, Oxford University Press, New York, 2009.

Labour Party Rule Book, <http://labourlist.org/wp-content/uploads/2013/04/Rule-Book-2013.pdf>, Çevrimiçi: 10 Mayıs 2016.

MCHARG Aileen, “Quotas for Women! The Sex Discrimination (Election Candidates) Act 2002”, *Journal of Law and Society*, Vol. 33, Nr. 1, March 2006, s. 141–159.

NORRIS Pippa, “Recruitment”, in Richard S Katz/William Crotty (Eds.), *Handbook of Party Politics*, SAGE Publications, London, 2006, s. 89–108.

ÖZBUDUN Ergun, “M. Duverger’in <<Siyasi Partileri>> ve Siyasal Partilerin İncelenmesinde Bazı Metodolojik Problemler”, *AÜHFD*, C. 21, S. 1–4, s. 24–51.

ÖZBUDUN Ergun, *Siyasal Partiler*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.

ÖZTAN Ece, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık”, *AÜSBFD*, C. 59, S. 1 Ocak–Mart 2004, s. 203–235.

SCARROW Susan, “Implementing Intra–Party Democracy”, in John Gould (Ed.), *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives*, National Democratic Institute For International Affairs, Washington, 2005, s. 1–22.

SCHATTSCHEIDER Elmer E., *Party Government*, Greenwood Press Publishers, Westport–Connecticut, 1977.

SCHERFF Adalbert, *Der Verfassungsauftrag der innerparteilichen Demokratie im Lichte von Parteigerichtsverfahren und staatlicher Gerichtsbarkeit*, Frei Universität Berlin Verlag, Berlin, 1993.

SOYSAL Mümtaz, “İngiliz İşçi Partisi”, *AÜSBFD*, C. 12, S. 1, s. 74–91.

TUNCAY Suavi, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Gündoğan Yay., Ankara, 1996.

TURPIN Colin/TOMKINS Adam, British Government and the Constitution, Cambridge University Press, Sixth Edition, Cambridge, September 2007.

YANIK Murat, Parti İçi Demokrasi, Adalet Yay., 2. Baskı, Ankara, 2013.